

MIJN LAATSTE BOTANISCHE WANDELING OP HET KOPJE

DOOR

REINO LEENDERTZ.

De winter was voorbij en alles groende en bloeide weer op de Kopjes rondom Pretoria. 't Was Zondagmorgen, 16 September van 't vorige jaar. Een heerlijke morgen en nog niet te warm om een tocht op de kopjes te ondernemen. In December en Januari kan de Afrikaansche zon branden, branden, dat men zich wel eens bedenkt, eer men voor zijn plezier zich op de aan schaduw zoo arme kopjes waagt. Heel, heel vroeg in den morgen is het dan te doen, b.v. om een uur of vijf.

Maar op dien Septembermorgen was het heerlijk en mijn buurjongen, een aardige knaap van dertien jaar, die veel liefde voor de natuur heeft, en ik gingen op stap. De groote, trouwe jachthond, die den »kleinbaas" op diens wenken gehoorzaamde, mee; hij zou onze beschermer zijn, als we op het kopje eens minder aangename ontmoetingen hadden. We zaten daar niet midden in de beschaving!! En op dat tijdstip, helaas! midden in den afschuwelijken oorlog, in eene stad, omringd door soldaten, waarvan men niet juist de beste verwachtingen kon koesteren.

Gewapend met botaniseertrommels, spade, mes en wat men alzo meer noodig heeft, gingen we op weg door het Berea-park naar het kopje bij de spoorbrug naar Fonteinen. Daar zagen we al in de verte op de brug een khaki staan. Geweer op schouder, jawel, een wacht natuurlijk.

Niemand mocht zonder permit Pretoria verlaten, dat wist ik, en

ik bezat zulk een permit niet. Zou de schildwacht ons doorlaten? Rustig, alsof ik van niets wist, wilden we passeeren. 't Ging echter zoo gemakkelijk niet. »Uw permit, als 't U belieft, dame." »Ik heb geen permit." »Dan kan ik U niet doorlaten." »Kom, gekheid, wat heeft eene dame met een permit noodig." »Ik kan het niet toestaan, strenge orders." »Ik ga naar dien berg daar," wijzende op het nabij zijnde kopje, »je kunt ons nazien en over een goed uur ben ik terug." Wantrouwend zag de wacht ons en onze groene trommels aan. Daarop ging hij naar het aan de andere zijde der brug gelegen wachthuisje, waar nog eenige soldaten aanwezig waren. De beraadslagingen daar liepen te onzen gunste af en we konden de brug passeeren.

We bestegen het kopje. Al van verre had een boom, overdekt met witte bloemen, ons oog getrokken. Daar dus op af. 't Was één bloem, al bloem; de bladeren waren nog klein. De boom was tamelijk hoog, tenminste voor Transvaal, welks flora door de bijzondere klimatologische factoren arm is aan hooge en flink ontwikkelde boomen. De takken hingen laag bij den grond, maar toch moest ik mij uitrekken om mooie en typische takken te bemachtigen. »Wilt U dien tak met bloemen hebben?" vroeg eensklaps iemand in het Engelsch. Ik keek om en daar stond een soldaat naast me. Hij reikte me de begeerde takken aan, die ik hierop in mijn trommel borg. Na een blik daarin geslagen te hebben en ons nog eens onderzoekend te hebben aangezien, scheen hij met de inspectie tevreden, en verwijderde zich de hulpvaardige (!) Tommy.

Het kopje, waarop we ons bevonden, behoort tot de boomrijkste kopjes, die ik rondom Pretoria ken. Vele boomen bloeiden thans, de meesten echter niet met in het oog vallende of schitterende bloemen. Ons oog werd geboeid door een prachtig uitzicht. Links het groene dal van Fonteynen, de plek, die Pretoria van water voorziet; tegenover ons de hooge Tjidsbalkop en rechts in de diepte Pretoria met al haar geboomte. En daarachter de hooge reeks der Magalisbergen, waarin Wonderboompoort zich scherp afteekent. Het oog ziet zoo ver in die zuivere, ijle lucht en alles komt zoo scherp uit tegen den wolkenloozen hemel. Een schoon land, een heerlijk klimaat, dat nu zoo zwaar beproefde Transvaal!

De boom, waarvan ik de bloemen reeds had verzameld, is *Dombeya rotundifolia* Harv. (Byttneriaceae); een echt tropisch geslacht, *Dombeya*. Er komen eenige soorten van voor in Zuid-Afrika. Van deze soort waren verscheidene boomen op dit kopje en op de naburige

kopjes aanwezig.

Kleinere boomen waren twee soorten van *Combretum* (Combretaceae), waaraan de vruchten, typische viervleugelige vruchten, nog aanwezig waren. De bloemen zijn onaanzienlijk, de bladeren, vooral de jonge, zacht en glanzig behaard. De dichte, wollige beharing, die men bij vele planten in Transvaal aantreft, is alweer als eene aanpassing aan het klimaat te beschouwen.

Alle planten moeten zich wapenen tegen snelle verdamping, ze moeten zuinig zijn met hun watervoorraad, daar het soms in maanden niet regent. Zeer verschillende voorbehoedmiddelen vindt men tot dit doel bij de verschillende plantensoorten, maar het is mijn plan niet, hier verder over uit te weiden.

Ik vond dan twee soorten van *Combretum*; *C. holosericeum* Sond., met kleine vruchten en *C. Zeyheri* Sond. met groote, zeer mooie vruchten.

Verspreid of dicht bij elkaar groeiende en boschjes vormende, bloeide de *Acacia caffra* Willd. (Mimosaceae) met langgerekte hoofdjes van witte bloempjes. Ook hier vond ik nog de vruchten, zeer dunne peulen.

Het geslacht, *Acacia*, is ook zeer typisch voor Zuid-Afrika, ofschoon de meeste soorten in Australië voorkomen. Hier hebben alle soorten gevinde of dubbel gevinde bladeren, terwijl de Australische soorten meest phyllodiën hebben, d. z. verbrede bladstelen, die de functie der assimilatie hebben overgenomen van de bladschijf, die geheel is gereduceerd.

De meest bekende Zuid-Afrikaansche acacia is wel de *Acacia horrida*, de »Wach een beetje'' met de vingerlange, ivoorwitte doorns, ook wel Karrooboom genoemd, en waarlijk daar in de woestijn ziet men deze dikwijls dwergachtige boomen, waarvan de takken vaak tot op den grond liggen, bij massa's. De bladerlooze boomen met de ontzagwekkende witte doorns maakten een eenig effect, zooals ik ze in October van uit den trein zag. Maar ook in en om Pretoria heb ik de wach-een-beetje's dikwijls gezien.

Een goed gekozen naam hebben de Afrikaners aan dezen boom gegeven, want de groote, harde, scherpe doorns zijn een niet gering te achten hinderpaal bij het doortrekken van het bosch.

Doorns, prikkels, stekels, in één woord gewapende planten zijn kenmerkend voor de flora van Transvaal.

Een eigenaardig uitzierende boom is de *Vangueria infausta* Burch

(Rubiaceae), de wilde mispel der inboorlingen. De vrucht, die nog aanwezig was aan de andere takken, lijkt ook iets op onze mispel en schijnt eetbaar te zijn. De zeer donkergroene, fluweelzacht behaarde bladeren en evenzeer zacht behaarde, zeer kleine, groene bloempjes geven het boompje een duister aanzien.

Tot dezelfde familie der Rubiaceae behoort ook de *Gardenia Rothmanniana* L. f., een klein boompje, dat aan den voet van het kopje staat. Een enig exemplaar vindt men hier, maar op andere kopjes heb ik meerdere boomen aangetroffen. De *Gardenia* bloeide thans niet, maar dat is anders een genot, op zichzelf de tocht naar het kopje al waard. Tegen de glanzende, donkere bladeren komen de groote, witte bloemen, die elk afzonderlijk aan het eind van bebladerde takken zitten, prachtig uit. Maar het heerlijkste is de geur, overheerlijk! Een andere soort, *Gardenia Thunbergia*, de »wilde Katjepiring», zooals men daar zegt, komt in de Kaapkolonie veel voor en wordt om de schoone, welriekende bloemen veel aangekweekt.

Boven op het kopje stonden vele *Protea*'s, tot de familie der *Proteaceae* behorende. De *Protea* heeft stijve, lederachtige bladeren, de bloemen, die groote hoofdjes vormen, zijn klein en zeer eigenaardig gevormd en omgeven door omwindselbladeren, die de schoonheid en kleur aan de bloemen geven, prachtig rood, dikwijls aan de punt zwart of wit aangelopen en van franje voorzien. De *Proteaceae* vormen een der karakteristieke plantenfamilies van de flora van Zuid-Afrika. Vooral de Kaapkolonie en wel de Z.-W.-hoek, om Kaapstad heen dus, is er zeer rijk aan. Ze vormen het hoofdbestanddeel der z.g. »Hartlaubflora» en bedekken dikwijls als geheele bosschen de hellingen der bergen. 't Moet een schitterend mooi gezicht zijn, zoo'n bloeiend woud van *Proteaceae*. De meest bekende dezer eigenaardige familie is wel de *Leucodendron argenteum* R. Br., de »Zilverboom» van den Tafelberg. De lange, lancetvormige bladeren zijn zilverglanzend behaard en zoo hard en taai, dat men er op kan schrijven, teekenen en schilderen. Ik bezit eenige zulke bladeren, die zeer aardig met waterverf zijn beschilderd. In Kaapstad koopt de vreemde de bladeren van den Zilverboom des Tafelbergs, evenals hij in Zwitserland de Edelweiss der Alpen zou koopen.

Eéne der mooiste bloemen, die ik dien morgen verzamelde, was een *Landolphia*-soort (*Apocynaceae*). Tegen eenige groote klippen — men spreekt in Transvaal nooit van rotsblokken of steentjes, alles is klip of klippie — slingerde zich eene plant met gladde, donkergroene

blaadjes en prachtige, roze, trechtervormige bloemen. Ik sneed een takje af, de plant bevatte melksap, zooals trouwens alle planten, die tot deze familie behooren. De bloemen verspreiden een heerlijken geur; het deed me denken aan oranjebloesem, maar minder sterk. Het eigenaardige was echter de wijze, waarop de plant zich een steunsel zocht. De bloemsteel n.l. slingert zich met eenige windingen om een tak of anderen bloemsteel.

De plant met hare honderden geurige, roze bloemen tegen de klippen, 't was zoo verrukkelijk, ik kon er bijna niet van scheiden, en had mijn trommel er gaarne geheel mede gevuld. Maar er moest plaats blijven voor andere bloemen ook, want om ons heen bloeide nog zooveel en velerlei. Tusschen de klippen stond een mooie orchidee; met knollen en al groef ik haar uit. In Zuid-Afrika komen voornamelijk aardorchideeën voor; men vindt wel epiphyten, in de kloven der bergen b.v., maar schitterende soorten niet veel.

Onder de aardorchideeën zijn echter heel mooie soorten en flinke groote ook; boven op den Tafelberg groeien, met vele andere soorten, b.v. heerlijk schoone *Disa*'s.

Ik verzamelde verder eenige soorten van *Gomphocarpus* (*Asclepiadaceae*). Deze familie heeft vele vertegenwoordigers daar, en waarlijk, zeer schoone zijn er onder. De planten bezitten veel melksap, hebben openspringende vruchten met zaden met prachtige haarkuif, zoodat de verspreiding dus heel makkelijk is. Vandaar dat *Gomphocarpus fruticosus* R. Br., het zoogenaamde »melkboschje'', daar ook zoo menigvuldig voorkomt, dat het tot een lastig onkruid is geworden. *G. fruticosus* is eene plant, waarvan een volksnaam bestaat; van de meeste planten kent men ze niet.

Veel echter zegt de naam niet, daar de Afrikaners alles, wat melksap bevat, »melkboschje'' noemen, evenals alle protea's »suikerbosch'' worden genoemd, daar de meeste dezer boomen veel honig bevatten. *Protea melifera* zelfs zooveel, dat de honig bij emmersvol wordt verzameld. Alles is bosch of boschje. Zoo noemt men in de Vrijstaat *Xanthium spinosum* L. het »boete-boschje'' en wel omdat elke boer op straffe van boete is verplicht dit onkruid uit te roeien, daar de vruchtjes met de hakige stekels in de vacht der schapen blijven hangen en daardoor de wol zeer in waarde doen afnemen. Een aardige naam is ook »zevenjaartjes'' voor soorten van *Helichrysum*, onze stroobloemen. Prachtige *Helichrysums* bezit de

Afrikaansche flora; vele heb ik ook zelve gevonden met roze, schitterend gele of witte bloemen.

Doch om op ons kopje en hetgeen ik er vond dien heerlijken morgen terug te komen, we stegen hooger. Daar zagen we een struik met helder groene bladeren, waartegen de bundels witte bloemen prachtig afstaken. Wie het eerst er was! Geen gemakkelijk werk om over die klippen snel vooruit te komen; maar men krijgt er toch langzamerhand zekere vaardigheid in. Onze moeite werd beloond, een mooie Capparidee stond voor ons. De bloem van een Capparidee is wel zoo karakteristiek mogelijk met haar vruchtbeginsel op een meer of minder langen steel. 't Was *Niebuhrria triphylla* Wendl; op een zeer langen steel stak het vruchtbeginsel boven de zeer talrijke witte meeldraden uit. Deze laatste geven de kleur en de schoonheid aan de bloem, want de bloembladeren ontbreken. En naast deze plant groeide eene voor ons nog merkwaardiger plant, eene soort der Sapotaceae, *Chrysophyllum magalimontanum* Sond., met prachtige bladeren en kleine, onaanzienlijke bloempjes, die in kluwens aan de beneden ontbladerde takken zaten. De groote, stijve bladeren gaven de schoonheid aan de plant. Van boven waren ze onbehaard, grijs-groen en glanzend, van onderen bedekt met zachte, zijdeachtige, roestkleurige haren. De Sapotaceae bezitten alweder melksap en *Sideroxylon*, een tweede geslacht, dat tot deze familie behoort, wordt dan ook »melkhout» genoemd.

't Werd tijd om af te dalen; gaarne hadden we daar boven nog wat vertoeft, maar men wachtte ons thuis en dan, bleven we al te lang weg, zoo zou de trouwe Tommy ons toch nog voor verspieders en verraders hebben gehouden. We aanvaardden dus den terugtocht, altijd door nog planten verzamelende. Zoo nam ik o. a. een paar exemplaren van *Vernonia Kraussii* (Compositae) mee. Deze plant behoort tot de medicinale planten der Kaffers. Het aftreksel der bladeren is n.l. een middel tegen dysenterie. Ik heb me door geloofwaardige personen laten vertellen, dat het werkelijk een doeltreffend middel is en dat het ook wordt gebruikt in het hospitaal te Pretoria.

De kaffers gebruiken heel wat planten als geneesmiddel, altijd natuurlijk door bemiddeling van den dokketelli (kafferdokter), die tegen allerlei ziekten en kwalen medicijnen bezit. Hij is een echte wonderdokter in de oogen der Kaffers. Maar ook Witmenschen (Europeanen) roepen wel eens de hulp van den kafferdokter in, vooral op het land natuurlijk, en schijnen er wel eens baat bij te

vinden. Zoo'n kafferdokter ziet er potsierlijk uit; ik heb er meermalen een gezien in Pretoria. Een muts van beestvel, versierd met veeren, op het hoofd, ringen om armen en enkels, rug, borst en middel behangen met zakjes, gemaakt uit dierenhuid, waarin de medicijnen aanwezig zijn, een oude jas en broek, waarvan de zakken ook vol zitten, hem slobberig om het lichaam hangende en een grooten stok in de hand.

't Zou zeer interessant zijn te weten, welke planten en plantendeelen de dokketelli ter bereiding der medicijnen gebruikt. Maar op dat punt zijn die geleerde heeren niet zeer mededeelzaam. Juist Afrika's flora is zoo rijk aan planten met sterk werkende middelen (narcotica), met melksap en aetherische oliën, dat het geen wonder is, dat de Kafferdokter over zoovele geneesmiddelen en wondermiddeltjes beschikt.

We daalden het kopje af, hier en daar nog een bloem plukkende, maar vele planten bloeiden nog niet, zooals de meeste bolgewassen, waaraan de flora juist zoo rijk is.

Wachten tot een volgenden keer, dacht ik. Maar een week daarna had ik besloten Pretoria te verlaten, om naar Holland terug te keeren. En nog een week later zat ik al in den trein, die me door heel het verwoeste land naar Kaapstad voerde.

..Wanneer zal ik de Kopjes om Pretoria terugzien? Wanneer zal de schandelijke oorlog geëindigd zijn en vrede en rust terugkeeren in het schoone land, dat ook op botanisch gebied zoo belangwekkend is?

Dat het spoedig moge gebeuren is mijn en zeker ons aller wensch.

Amsterdam, Mei 1901.